

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

—

Բարութիւն, ճամբարութիւն և գեղեցկութիւն կը կազմեն երբեակ ստորոգութիւններ, որոնցմով Աստուած կը յայտնէ ինքզինքը ինչպէս տիեզերքին, այնպէս ալ մարդկային բնութեան: Թէեւ անոնք զատորոշուած կը թուին իրարմէ, սակայն անանջատ, նման եռահիւսակ զօդի մը, զոր գիւրին չէ իրարմէ քակել:

Վերոյիշեալ երեք ստորոգութիւնները կ'իյնան մեր փորձառութեան ներքեւ, սովորական վիճակներէ տարբեր ազդումներով, և շնորհիւ իրենց ունեցած բարձրագոյն արժէքին, մենք շուտով կը զգանք թէ աստուածային ինչ մը կայ անոնց մէջ, թէ այս իրողութիւններէն իւրաքանչիւրը ոչ միայն ինքզինքին հետ հաշտ ու ամբողջ է, այլ նաեւ տարբեր է կեանքի միւս վիճակներէն ու երեսներէն: Վերոյիշեալները իրենց բացարձակ ըմբռնումին մէջ, բարոյական հրամայականներ ըլլալով հանգերձ՝ ընազանցական ալ կարելիութիւններ են, պատմանելով, ինչպէս ըսինք, բարձրագոյն կարգին: Յետոյ անոնք ունին տիեզերական հանգամանք, մեզմէ դուրս աւելի լայն մարդերու վրայ բանալով մեր միտքերը: Երրորդ անոնք իրենց մէջ ունին և կու տան մեզի ներքին գոհացման և վերացման այնպիսի կարելիութիւններ, որ երբ կը դադրին ըլլալէ, մենք կը զգանք թէ շատ բան կը պակսի մեզի, և թէ մենք երջանիկ ու կատարեալ էինք, երբ ունէինք զանոնք մեր մէջ և մեզի հետ: Բարոյական այս երրորդութեան է որ կ'ականարկէ Պօղոս Առաքեալ, զանոնք հոգեկան գեղեցիկ ու բարձրագոյն վիճակներ անուանելով այն աշխարհին համար՝ որ կայ մեր շուրջը, մեր մէջ և մեր ներքը, որուն գոյութիւնը մենք յաճախ կ'անգիտանանք:

Երբ հաղորդակցութեան մէջ ենք բարութեան, ճամբարութեան և գեղեցկութեան, կեցած կ'ըլլանք գետնի մը վրայ՝ որ սուրբ է: Աշխարհը, նիւթը և սատանան միշտ կը ջնանա ապականելու և կողպտել զմեզ այս յայտնութիւններէն, զոր Աստուած իրեն գերագոյն հայեցողու-

թիւն տուած է մեզ իրմէն, զինք կարենալ տեսնելու համար: Ենասիրութիւնը յաճախ կը կողոպտէ և անտարբեր կը դարձնէ զմեզ սիրելէ. հպարտութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ մենք ինքնաբաւ զգանք ինքզինքնիս, ու չուզենք բացուիլ նոր ճշմարտութիւններու: Իսկ զգայաժողութիւնը կը թուանորէ միշտ մեր գեղեցկութեան նկատմամբ ունեցած գնահատութիւնը:

Բարութիւնը կարելի է ըսել թէ ձգողական օրէնքն է բարոյական և ընկերային աշխարհին, որ կը լեցնէ բոլոր մարդկային էակները և զանոնք կ'ընէ իրար հաւասար և մօտ Աստուծոյ: Բարութիւնը յաւիտեանականն է մասնիկն է մեր մէջ, գրեթէ շօշափելի և ատով մօտ ու զգալի: Ճշմարտութիւնը մեր բարոյական կշիռներուն և արժէքներուն յայտարար բառ մը չէ հոս, այլ անդուր տիեզերական ծաղախն, որուն մէջ բարձրաւեցան և իրենց աչքերը գոցեցին՝ աւելի քան քսան դարերու բարձրագոյն մտածողները, իմաստասէրները, օրէնսդիրները և կրօնաւոյցները: Գեղեցկութիւնը որ դարձեալ զգացական տարազ մը չէ հոս, այլ կը թեազդէ խորունկ ապրումներու այն հանգէպ՝ որուն համար մարդը պիտի օրեր ծնած ըլլայ, հաշտուիլ ապրումի անհուն տառապանքներուն, զի ձեռնարկ մը աղբակոյտի մը վրայ՝ կը գնէ ազեղութեան ամբողջ չարիքը: Արուեստին ինչպէս բարոյականին մէջ, գեղեցիկը սուրբ է և մօտ Աստուծոյ:

Ասկէ կը հետեւի թէ կարելի չէ բարոյականութեան գիրքէն դուրս հանել կեանքի գեղազոյսական կողմը: Ու պէտք է ըսել թէ այն համայնատարած ազեղութիւնը որ բաժինն է այլեւս արեւմտեան մշակոյթին, արդի ամէնէն հրատապ հարցերէն մին կը կազմէ խորհող միտքերուն համար, որուն լրջօրէն պէտք է անդրադառնալ ինկեցեցին, թէ Աւետարանը և քրիստոնէութիւնը առհասարակ ինչպէս կըրնան զայն բարոյացնել ու բարձրացնել:

Սակայն այս իրողութեան ու պահանջին պարզ լուսաբանութիւն մը տուած ըլլալու համար, եթէ զուգահեռական մը գծենք մեր Տիրոջ և բնութեանապաշտ Ժնձագոյն բանաստեղծի զգացումներուն միջեւ, հանդէպ բնութեան, պիտի զգանք անմիջապէս թէ բանաստեղծը հուշի այն

պայծառ և պարզ հայեցողութիւնը որ մեր Տիրորն է, երբ ան կը նայի զաշտերուն, լեռներուն, լիճերուն և ասոնցմէ աւելի գեղեցիկ և պարզ, մասնակներուն: Բանաստեղծը շուտով կը դառնայ, կէս-համաստեղածեան մը, կամ զգայնետ բնութեամբ պաշտ մը, և կամ բնութեան նկատմամբ անտարբեր մը: Վիճակներ՝ որոնք ստոյգ կերպով ցոյց կու տան թէ մարդուն համար դժուար է շինել աշխարհն ու զինքը լեցնող իրերու և վիճակներու դէմ արժէքներու համեմատական տախտակը: Ամենօրեայ կեանքի ամենատոգորական գէպքերը կը հարկադրեն մեզ բնորութիւն մը ընել, մեր կեանքի արժեւորման առաջին գծին վրայ բերելու անհրաժեշտը, այսինքն այն՝ որ առաւել բարի է, առաւել ճշմարիտ ու գեղեցիկ, Աւետարանը իր մէջ ունի այդ հաւասարակշռութիւնը և մեր աչքերուն կը բռնէ այդ արժեւորման տակը, երբ կ'ըսէ թէ «ամէն բանէ առաջ փնտնեցէք Աստուծոյ արքայութիւնը և անոր արդարութիւնը» երբ արքայարեց թէ «հոգին առաւել է քան զմարմին»: Այն կեանքը որ իրեն կեդրոն ունի անհատին մեծութիւնը, բարգաւաճումը, կատարելութիւնը և արդարութեան գործադրութիւնը, այդ է միայն որ պահով դրամադուր մը կրնայ կազմել: Այսինքն կեանք մը որ բարութեան, ճշմարտութեան և գեղեցկութեան խոր հաղակցողութեամբ և չափանիշերով կը տարազէ ինքզինքը և անոնց տուած արժեւորմանով կը զուէ իրերը: Երբ երկրորդական արժէքները պայծար կը մղեն բոլոր հարստութեանց ամէնէն մեծին հետ, Տէրը զիւ վաճառէ ուրախութեամբ բոլոր ունեցածը, ազատելու համար այս վերջինը:

Եկեղեցւոյ հայրերը, յոյները մասնաւոր, կը շնչտեն բնութեան գեղեցկութիւնները և փառքը, իբրև յայտնութիւնը Աստուծոյ, անոնք նուազ արժէք կու տան արուեստին, ու կը թուի թէ չունին պահանջուած գնահատութիւնը յոյն արձանագործութեան և նկարչութեան հանդէպ, զոր իրենց ժամանակակիցները կործանեցին և կամ Թուլատու եղան որ հործանին անոնք: Սակայն դար մը ետք, քրիստոնէութիւնը իր ներշնչումը պիտի փնտրէ արուեստի մէջ, և պիտի բարձրանային իբրև ճարտարա-

պետութիւն և պիտի ճառագայթէին իբրև նկարչութիւն այն գլուխ գործոցները, որոնք քրիստոնէութեան կը պատկանին այլ ևս: Ասոնց պիտի յաղորդէին Միջին դարու հրաշագործութիւնները, որոնք մարդկային ցեղի անմահական կոթողութիւնները պիտի կազմէին, պահելով միշտ սակայն տարբերութեան որոշ բաժին մը զոր Քրիստոնեայ արուեստը կը զատորոշէր յոյն կամ հեթանոս կերպէն:

Յունական արուեստի համակ բանաւորութիւնն ու իրապաշտութիւնը, պիտի հազներ լուրջ կրօնականութիւն և ոգեղինութիւն, քրիստոնէական արուեստին մէջ: Քրիստոնէական արուեստը կը ծագի առանց ըսելու, կուտայ առանց ազդողակելու, չունի այն պոռոտ, թանձր, և երբեմն մութ ու բանախնդրեմէն գուրկ նկարագիրը, որ եթէ ոչ յունական գէթ եգիպտական արուեստը կը յատկանշէր:

Բողոքականութիւնը, նման Հրէութեան, պիտի արտայայտէր ինքզինքը աւելի բանաստեղծութեան, քան տեսանելի սէմպոլներու մէջ: Սակայն Եւրոպայի մէջ մարդկային գործերը պիտի շարունակէին միայն գեղեցիկ և հետամուտ գեղեցիկին, մինչև ճարտարութեան անսակաւ յեղաշրջութիւնը, որ ստեղծեց զարաշրջան մը ուր մարդիկ ոչ միայն չփնտնեցին կեանքի գեղագիտական կողմերը, այլ նաև ունեցան այնպիսի տգեղ ճաշակներ, արուեստի նկատմամբ, զոր աշխարհ երբեք չէր ունեցած անկէ առաջ:

Ու պէտք է խոստովանիլ թէ գեղեցիկ արտադրութիւններու բնագոյր տակաւին չէ վերագրուած: Անհուն է տարբերութիւնը արդի իտալական նկարչութեան և Ռեմբրանտի շրջանին ծաղկածին միջև: Ու կարելի չէ աստուգով չնայիլ այժմու արդիապաշտ նկարչական զպրոցի արտադրութիւններուն: Այսօր նոր ճիգեր ի գործ կը դրուին մասնաւորապէս Ամերիկայի և Շուէտի մէջ, ճարտարապետական պարզ և զստական նմոյշներու վերաստեղծման: Ամենուրեք կը փափաքին նոյնպէս վերջ գնելու տգեղ և արտառոց արուեստին, զայն փոխարինել փորձելով պարզ, յանկուցիչ ու բարախուն այն ոգեկան յատկանիշեր պարզող արուեստով, որուն նմոյշներով շատ հարուստ են զուտ քրիստոնէական գործերը, մանաւանդ Ռեմբրանտի շրջանին:

Արդի Հիւմանիզմը իր սկզբնաւորութեան, մօտ եղաւ քրիստոնէութեան, խմբի գլխաւորաբար երկու աղբիւրներէ՝ հնութեանէն և քրիստոնէական կրօնէն։ Ստեղծագործ և սքանչելի եղաւ իր գործերուն մէջ, հաւատքին մօտ ըլլալու իր չափովը, սակայն երբ պարպեց հոգեկան խորքը իրմէն, ծանծաղեցաւ և վատասեռեցաւ։

Այժմու Հիւմանիզմը փրթած է քրիստոնէութենէն։ Բարեկարգութիւնը ուրիշ երես մը Ռեմեսանսից, ծնաւ Հիւմանիզմէն, զնոր մարդուն ապստամբութենէն, ուր գերութեան խողով չափով ցեղային խառնուածքներ, սակայն Ռեմեսանսը բողոք մը, ապստամբութիւն մը չէ, այլ յառաջդրութիւն մը ստեղծող մաքրին, մինչդեռ Բարեկարգութիւնը (Reformation) աւելի ապստամբութիւն մը և բողոք մըն էր, քան կրօնական ստեղծում մը, և առաջնորդեց պատմութեան եղափոխութիւնը դէպի դրապաշտութիւն, ընկերավարութիւն և անիշխանութիւն։ Այս բոլորը սոցիոյն անդրադարձումներ են միայն Ռեմեսանսէն, և ոչինչ ունին ստեղծագործ։ Պէտք է դառնալ դէպի Միլին դար, որ պիտի տանի մեզի քրիստոնէութեան գետին իրական ստեղծագործութիւններու աղբիւրին։

Արդի ոգին նորէն կը դառնայ յունական պաշտամունքին, Ֆիզիք գեղեցկութեան հրապոյրներուն, բայց իրեն կը պակասի այն հրաշք ոգին որ քրիստոնէութեան է, Միլին դարերուն արտայայտուած, այն սուրբ խնդը, որ կը միաւորէ բոլոր կարելիութիւններն ու առաքինութիւնները, զանոնք երկնքին տանելու կամ երկայնացման հանելու համար։

Գեղեցիկին սպառք, սպասն է Աստուծոյ, և մենք պէտք է պատրաստենք գեղեցիկը արտայայտելու նոր արուեստ և նոր շրջան, յարգարելու մեր միտքը աստուածային ճառագայթման, և թող չտալու որ աշխարհը և չարիքը խլեն կամ աղարտեն այս թանկագին, սուրբ և ճշմարիտ իմացումը մեր մտածումէն ու հոգիէն։

Ե.

ՏԵԻԱԿԱՆ ՀՐԱՇՔԸ

(Մատ. ԺԲ. 38-45)

Անբարոյ ազդեցութիւններէ տարուած եւ իմացական յոխորեմանի պարուրեան ենթակայ մարդիկ են միայն որ բացառիկ եւ հրաշալի ապացոյցներու անհրաժեշտութիւնը կը ցուցնեն պայման կամ միջոց՝ իրենց հաւաստին ամրապնդումին։

Պարզ սրէի տէր եւ բարի հոգիներու պայծառամտութիւնը ունեցող անձինք, այսինքն կեանքի եւ բարոյականի ժառանգութիւնը դարե դար իբարու փոխանցող սերունդներ, երբեք չեն խորհիւր այդպիսի պահանջկոտութեան մը վայ։

Արդարեւ, բնութիւնը՝ իր անհուն եւ ալլազան գեղեցկութիւններովը, տիեզերական կեանքի յօրինուածք՝ իր սքանչելի եւ անսասան օրէնքներովը, միտք, այսինքն իմացական կարողութեան դրութիւնն ամբողջ՝ իր անչափելի խորութիւններովը, սիրք՝ մարդուն մէջ գոյսւտուած զգացումի այդ ներքնաշարժը, կեանքի ամենեւնի հասարակ երեւոյթներն իսկ — ցորենահասի մը ընձիւղիլը եւ բիթեղների մը թելերուն նկարուածքը — հրաշքներ են, որոնք միտք աւելի կը մեծցնեն Աստուծոյ խորհուրդը մեր հոգւոյն մէջ։

Նա որ գիտէ ունկնդրել եւ դիտել, անհասանելի մեծութեան մը եւ անկեղծելի իմաստութեան մը փաստն ու հետքը պիտի տեսնէ եւ լսէ ամեն կողմ. ու Աստուծոյ մը՝ սածումը պիտի բազմի անոր հոգեւան մէջ՝ իրեն բարութեան ստեղծագործ ոյժ մը. իսկ անոնք որ, անկարող՝ խելամեղու ամեն վայրկեան տիեզերքը յեղափոխող տեսլական հրաշքի իմացումին, չեն կրնար լեցուիլ Գերազոյնին խորհուրդովը, պիտի նմանին ամառի այն յարկերուն, ուր, լուրքեան եւ խաւարին մէջ, երկիւղին եւ տոկոսումին ոգին կը խամեցնէ կեանքի ամեն յոյս ու բողբոջում։

• ԱՆՏԵՏԱՐԱՆԻ ՃՊՈՐԵՆ •